

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра психології та соціальної роботи**

Грох Інна Сергіївна

**Психосоціальна характеристика вірувань сучасних українців у контексті
їхнього світогляду /
Psychosocial characteristics of beliefs of modern Ukrainians in the context of their world
view**

Спеціальність: 053 Психологія
освітньо-професійна (наукова) програма - Психологія
кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконала студентка
групи ПСЗм-21
Грох Інна Сергіївна

підпис

Науковий керівник:
д.психол.н., професор
Фурман О.Є.

підпис

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2024 р.
Завідувач кафедри

підпис

Тернопіль – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ.....	8
1.1. Поняття та сутнісний зміст вірувань як інтегрального елементу ціннісно-смислової сфери особистості.....	8
1.2. Світогляд як форма самосвідомості особистості.....	16
1.3. Вплив соціально-культурних чинників на формування світогляду сучасних українців.....	22
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІРУВАНЬ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ ЇХНЬОГО СВІТОГЛЯДУ.....	28
2.1. Програма емпіричного дослідження вірувань сучасних українців.....	28
2.2. Кількісний аналіз та інтерпретація отриманих емпіричних результатів.....	31
Висновки до розділу 2.....	38
РОЗДІЛ 3. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІРУВАНЬ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ ЇХНЬОГО СВІТОГЛЯДУ.....	39
3.1. Програма особистісного зростання «Віра як психодуховний ресурс українців в умовах війни».....	39
3.2. Система прикладних рекомендацій щодо розвитку критичного мислення та попередження впливу деструктивних релігійних культів і сект на свідомість сучасної молоді.....	44
Висновки до розділу 3.....	46
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі вірування та світогляд є важливими елементами, які впливають на формування ідентичності людини, її соціальну взаємодію та ставлення до життя. В українському суспільстві, яке зазнало значних соціально-економічних, політичних та культурних змін, процеси трансформації вірувань набувають особливої актуальності. Історичний контекст, що включає релігійні традиції, радянське минуле та сучасні глобалізаційні процеси, впливає на формування світогляду українців, який поєднує елементи як традиційних, так і новітніх вірувань. Вивчення психосоціальних характеристик вірувань сучасних українців допоможе краще зрозуміти, як ці вірування впливають на їхні життєві орієнтири, цінності та соціальну поведінку.

Проблематика ціннісно-сислової сфери особистості широко представлена в працях зарубіжних та українських науковців. Вивчення її структури, змісту та складових компонентів є предметом наукового пізнання, багатьох науковців, зокрема В. В. Гаврилюка, Р. Г. Лотце, І. Канта, І. Ф. Надольного, О. М. Невмержицької, Н. О. Трикоз, Ф. Н. Щербак, А. А. Фурман та ін. Вивчення проблеми особистісних смислів-сентів займалися: О. О. Авраменко, С. С. Гусаківська, Є. О. Єрмоленко, І. Франко та ін.

Актуальність дослідження психосоціальних характеристик вірувань сучасних українців зумовлена кількома факторами. По-перше, це значні зміни у соціально-культурному середовищі України, які впливають на формування світоглядних систем. Пострадянський період та сучасний розвиток громадянського суспільства в Україні викликають інтерес до того, як змінюються вірування українців, які впливають на їхню ідентичність і моральні орієнтири. По-друге, процес глобалізації, який сприяє поширенню новітніх духовних течій і культурних впливів, ставить під питання збереження традиційних цінностей, включаючи релігійні вірування.

Важливим є також питання про те, як змінюються вірування під впливом інформаційних технологій і медіа, а також сучасних соціальних і політичних викликів, таких як війна, міграція та криза ідентичності.

Дослідження психосоціальних аспектів вірувань сучасних українців допоможе краще зрозуміти їхній світогляд та соціальну поведінку в умовах стрімких суспільних змін, а також сприятиме глибшому аналізу зв'язку між особистими переконаннями та колективною ідентичністю в українському суспільстві.

Об'єкт дослідження: світоглядні моделі сучасних українців.

Предмет дослідження: особливості впливу вірувань сучасних українців на формування їхніх світоглядних орієнтацій.

Мета магістерської роботи – дослідження психосоціальних характеристик вірувань сучасних українців та їхнього впливу на світоглядні установки особистості, а також розробка програми психодуховного зростання молоді.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні дослідницькі завдання:

1. Охарактеризувати основні теоретичні підходи до вивчення вірувань і їхнього впливу на світогляд людини.
2. Визначити сучасні тенденції у формуванні вірувань серед українців, зокрема в контексті соціально-історичних змін.
3. Дослідити взаємозв'язок між віруваннями та соціальною поведінкою українців.
4. Виявити основні психосоціальні чинники, які впливають на формування світогляду сучасних українців.
5. Проаналізувати вплив медіа, глобалізації та суспільних криз на трансформацію вірувань і світоглядних орієнтирів українців.

Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань будуть використані комплексні *методи*, що поєднують теоретичний та емпіричний підходи. **Теоретичні методи** включають аналіз і узагальнення

наукової літератури з питань формування вірувань, психології світогляду, а також соціологічних досліджень, які стосуються українського суспільства. Такий підхід дозволить систематизувати знання про вплив вірувань на світогляд та соціальну поведінку, а також виявити основні психосоціальні фактори, які формують вірування сучасних українців.

Емпіричні методи будуть представлені соціологічними та психологічними опитуваннями, які дадуть змогу виявити основні вірування, світоглядні установки та цінності українців. Буде проведено анкетування та інтерв'ю серед різних вікових і соціальних груп для дослідження характеру їхніх вірувань і того, як вони впливають на повсякденну поведінку. Окрім цього, метод спостереження за соціальними групами допоможе дослідити процеси соціалізації та трансформації вірувань під впливом сучасних медіа та соціально-політичних змін.

Також буде використано методи контент-аналізу матеріалів засобів масової інформації та соціальних мереж, що дозволить дослідити, як медіа впливають на формування світоглядних установок і переконань сучасних українців. Статистичні методи обробки даних допоможуть кількісно оцінити результати опитувань і спостережень, а якісний аналіз дозволить інтерпретувати отримані результати та зробити висновки щодо особливостей формування вірувань у сучасному українському суспільстві.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень про процеси формування вірувань і світоглядних установок у сучасному українському суспільстві. У роботі узагальнено та систематизовано знання про вплив психосоціальних факторів на розвиток вірувань, проаналізовано сучасні підходи до вивчення цього явища в контексті глобалізаційних та суспільно-політичних змін.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані для розробки освітніх і виховних програм, спрямованих на формування критичного мислення та стійких морально-етичних цінностей серед молоді. Матеріали дослідження можуть бути

корисними для фахівців у галузі соціальної психології, педагогіки та соціології, а також для практичних психологів та освітян, які займаються питаннями виховання та соціалізації молодих людей. Вивчення психосоціальних характеристик вірувань українців може допомогти при розробці стратегій інформаційної політики, що враховують культурні особливості суспільства і сприяють підтримці національної ідентичності та моральних цінностей.

Структура роботи визначена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел. Кваліфікаційна робота містить 55 сторінок, основного тексту 49 сторінок, 3 таблиці, 5 рисунків, список використаних джерел з 56 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Поняття та сутнісний зміст вірувань як інтегрального елементу ціннісно-смислової сфери особистості

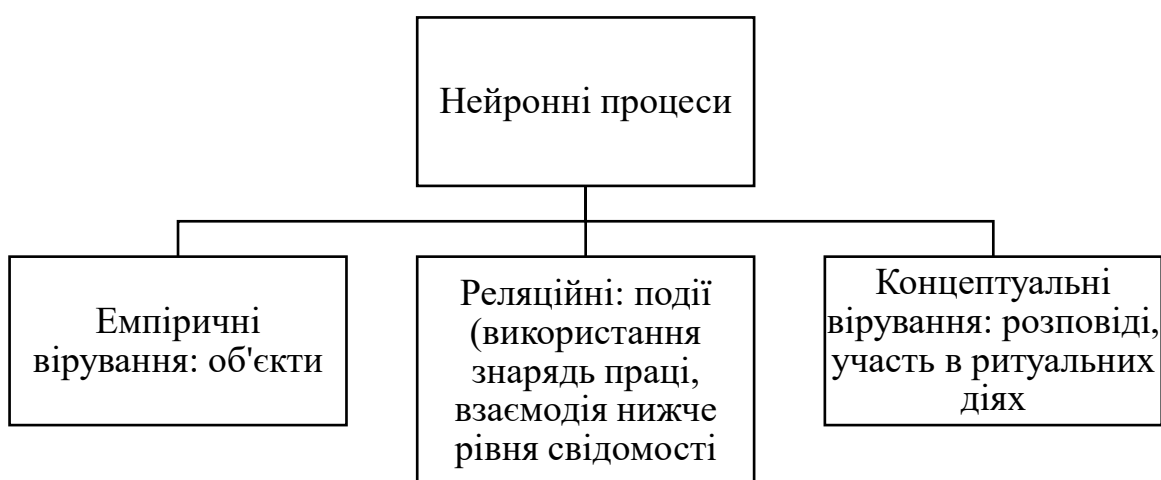
Вірування є важливим інтегральним елементом ціннісно-смислової сфери особистості, які відіграють ключову роль у формуванні світогляду, визначають моральні орієнтири, соціальну поведінку та стосунки з навколишнім світом. Вони відображають внутрішню впевненість людини в певних ідеях, цінностях чи принципах, які стають фундаментом її життєвих переконань та рішень. Вірування формуються під впливом багатьох факторів, таких як культура, релігія, соціальне оточення, досвід і виховання, та становлять основу для того, як людина інтерпретує події та явища навколишнього світу.

Сутнісний зміст вірувань полягає в тому, що вони є суб'єктивними, глибоко особистими переконаннями, які надають сенс життю людини та визначають її бачення світу. Вони впливають на світосприйняття, мотивують поведінку та сприяють формуванню системи цінностей. У структурі вірувань можна виділити два ключові аспекти: когнітивний та емоційний[5]. Когнітивний аспект включає знання та уявлення про світ, які людина вважає істинними, тоді як емоційний аспект відображає її почуття та переживання, пов'язані з цими знаннями. Вірування можуть бути як раціональними, заснованими на досвіді та логіці, так і ірраціональними, що відображають несвідому віру в певні істини чи принципи[3].

На думку М. Конорса та П. Галігана, переконання є стійкими психічними уявленнями людини про реальність, які вона приймаємо як істину. Такі уявлення відіграють вирішальну роль у формуванні феноменологічного досвіду людини та визначенні її вибору і дій [5, с. 153].

Важливою характеристикою вірувань є їхня стійкість та впливовість на розвиток розумових здібностей. Вони здатні протистояти змінам, оскільки глибоко вкорінені в особистісній системі цінностей і смислів. Вірування також впливають на процеси прийняття рішень, адже вони слугують фільтром, через

який людина оцінює різноманітні життєві ситуації та обирає відповідні моделі поведінки. Так, Р. Дж. Зейтц і Г.-Ф. Ангел вважають переконання рушійною силою еволюції мозоку та нервово-психічним продуктом фундаментальних мозкових процесів. Ці процеси приписують афективне, тобто емоційне, значення конкретним об'єктам і подіям, що дозволяє індивідуально ставити цілі, приймати рішення та маневрувати в навколишньому середовищі. З мозковими процесами пов'язані нейронні процеси, що поділяються на емпіричні, реляційні та концептуальні переконання [28, с. 140]. (рис. 1.1).

Дж.: [28].

Рис. 1.1. Структура нейронних процесів, що лежать в основі формування переконань людини

Вірування є важливим компонентом ціннісно-смислової сфери особистості, яка включає в себе цінності, смисли, переконання та установки. Ця сфера визначає, як людина сприймає світ, себе та своє місце в ньому, а також впливає на її поведінку та життєві рішення. Вірування можна визначити як стійкі переконання, які людина вважає істинними і які впливають на її поведінку та сприйняття світу. Вони формують основу для ціннісних орієнтацій та смислових установок, допомагаючи особистості орієнтуватися в складному та мінливому світі. Ціннісно-смилова сфера складається з двох підсистем:

ціннісної та смислової. Ціннісна підсистема впливає на ставлення людини до світу, до себе, спонукає до діяльності та регулює поведінку в соціумі[7].

Смислова підсистема бере участь у формуванні особистості, є суб'єктивним відображенням об'єктивної дійсності та допомагає пов'язувати між собою установки, ціннісні та смислові орієнтації. Вірування допомагають особистості орієнтуватися в житті, визначати свої цілі та пріоритети, а також забезпечують внутрішню гармонію та стабільність. Вони впливають на поведінку людини, її рішення та дії, формуючи певні моделі поведінки та життєві стратегії. Ціннісно-смислова сфера особистості є динамічною та змінюється під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. Вірування, як її інтегральний елемент, відіграють ключову роль у формуванні особистісної ідентичності та життєвих орієнтирів[11, с. 527 – 530].

На думку відомого українського філософа С. Кримського, духовність – це принцип самоконструювання людини і «вихід до найвищої ціннісної орієнтації в конституції особистості та її духу». Духовність формується з дитинства, з першого контакту немовляти з матір'ю, з перших слів до немовляти, з першої посмішки матері. Як вважав І. Ільїн, «виховання дитини є саме пробудженням несвідомої чутливості до духовного досвіду народу і зміцненням в ній розуму, волі, уяви і творчих ідей»[12, с. 199 – 201].

Одним з головних елементів, що об'єднує суспільство, є духовність, основною складовою якої є загальнолюдські цінності.

На думку А. Колот, найважливішою для розвитку духовності є «ціннісно-нормативна сфера індивідуальної свідомості». Система цінностей є частиною ядра особистості і слугує основою світоглядних орієнтирів усіх сфер і аспектів життєдіяльності людини. Основною функцією системи освіти є саме її здатність формувати цей компонент, що відображено в самому понятті освіти[53, с. 3 – 10].

Ядром особистості є повноцінне, гармонійне внутрішнє «Я», яке, говорячи науково-філософською мовою, є внутрішнім абстрактним образом, через який людина сприймає зовнішній світ. Основу внутрішнього абстрактного

образу (або внутрішнього Я) складають загальнолюдські цінності, які є усвідомленою інформацією, відображеною в нейронних асоціаціях довготривалої пам'яті[16, с. 114].

Існує розділ філософії, який називається аксіологія, що вивчає структуру цінностей та їхнє місце в людському існуванні. Аксіологія ставить питання про те, як цінності співвідносяться одна з одною та з фрагментами світу. Саме значення терміну «цінність» вказує на особливу значущість, яку мають певні предмети, відносини та явища дійсності для людини або суспільства.

Аксіологія – це карта скарбів, яка веде людину до відкриття того, що є цінним у житті. Саме збільшувальне скло допомагає їй уважно придивитися до свого вибору і насолоджуватися красою світу свіжим поглядом. «Незалежно від того, чи ви вирішуєте простягнути руку допомоги, відстоюєте те, що є правильним, чи просто занурюєтеся в картину чи пісню, пам'ятайте, аксіологія відіграє важливу роль, допомагаючи нам побудувати життя, яке виблискує справжніми перлинами наших особистих цінностей» [1].

Під цінностями розуміють моральні ідеї, загальні уявлення або орієнтації на світ, а іноді просто інтереси, установки, уподобання, потреби, почуття і схильності. По суті, цінність являє собою фундаментальні переконання людини в тому, що конкретний спосіб поведінки або кінцевий стан існування є особистісно або соціально кращим, ніж інші способи і стани. Ще у 1949 р. Г. Райл визначає цінності як «диспозиції», які схиляють нас до конкретних структур, завдань і моделей поведінки[27, с. 69].

На думку С. Гусаківської, цінності – це риси або характеристики дійсності (реальної або уявної), а також по відношенню до них глибоко прийняте ставлення і бажання їх виконувати. Цінності – це усвідомлена інформація, закодована в символічних системах і поняттях, які відображаються в нейронних асоціаціях довготривалої пам'яті і складають основу внутрішніх абстрактних образів[50].

На думку С. Палмері, цінності є формою внутрішньої мотивації та потужним інструментом для самопізнання та особистісного зростання.

Отже, цінності – це межі, які обрамляють пізнавальну діяльність психіки. Якщо ця діяльність асоціюється з добром, тобто позитивними цінностями, вона заохочується і викликає позитивні емоції. З іншого боку, якщо вона асоціюється зі злом, тобто негативними цінностями, вона карається і відкидається суспільством. С. Палмері виокремлює п'ятдесят сім ціннісних рамок пізнавальної діяльності, які потрібно враховувати в процесі самопізнання та внутрішнього росту: аутентичність, досягнення, авантюра, авторитет, автономія, баланс, краса, сміливість, співчуття, виклик, громадянство, громада, компетентність, внесок, творчість, зацікавленість, визначення, справедливість, віра, слава, дружба, розваги, зростання, щастя, чесність, гумор, впливовість, внутрішня гармонія, справедливість, доброзичливість, знання, керівництво, навчання, кохання, лояльність, змістовна праця, відкритість, оптимізм, мир, задоволення, врівноваженість, популярність, визнання, релігія, репутація, повага, відповідальність, безпека, самоповага, служба, духовність, стабільність, успіх, статус, надійність, багатство, мудрість [26].

Іншими словами, вона оцінюється як хороша чи погана, красива чи потворна, можлива чи неможлива, істинна чи хибна. Основне завдання аксіології – показати місце цінностей у структурі буття і у відношенні до фактів дійсності.

У працях О. Авраменко, спрямованих на дослідження сутності ціннісних орієнтацій, стверджується, що ціннісні орієнтації є найважливішим компонентом структури особистості, який фактично акумулює весь життєвий досвід і є стійким ставленням особистості до духовних або матеріальних цінностей культури суспільства [44, с. 1 – 12].

Традиційно у вітчизняній психології цінності класифікують на загальнолюдські, загальносоціальні, соціально-колективні та особистісно-індивідуальні. У деяких класифікаціях науковці розрізняють:

- природні (матеріальні) – об'єктивно існуючі та незалежні від людського суспільства.
- соціальні (духовні) – ті, що впливають із соціальної природи людської

діяльності.

На думку О.М. Невмержицької, цінності виконують функцію, яка визначається світоглядом і сферою впливу на діяльність людини[60,115-116].(табл.1.1).

Таблиця 1.1.

Функції цінностей за сферами впливу на світогляд і діяльність людини

Сфери	Функції
Аксіологічна цінність	умова процесу життєдіяльності людини та етап оформлення людського знання
Світоглядна цінність	форма відображення дійсності та важливий чинник формування світогляду в силу своєї людиночужості
Соціальна цінність	інструмент або форма міжособистісних відносин у соціумі; сфера та спосіб пристосування людей до умов існуючої соціальної дійсності; своєрідний алгоритм і програм творчого перероблення суспільства, яка безпосередньо впливає на характер та напрям змін
Культурно-репродуктивна цінність	спосіб репродукції та передачі матеріалів культури. Це можливість для їх розповсюдження, збереження та відтворення
Культурно-формотворча цінність	джерело та засіб створення нових культурних форм і типів культури взагалі
Комунікативна цінність	спрямована на комунікацію, що є важливою умовою існування та реалізації цінностей, завдяки якій комунікація та мова цінностей онтологізуються
Транс-історична цінність	виникає через часову тривалість цінностей. Якщо ж цей проміжок часу є досить тривалим, то деяка цінність може сприйматися як абсолютна

Дж.: [6].

У сучасній психології виділяють два основних типи цінностей: інструментальні та термінальні. Інструментальні цінності є основою для оцінки, критеріїв і вибору поведінки, тоді як кінцеві цінності стосуються не лише оцінки цілей і діяльності, але й способів їх досягнення. Саме останні є основоположними, визначаючи сенс життя людини та вказуючи на його важливість, значущість і довгострокову перспективу [45, с. 17-21].

Ціннісно-смилова сфера особистості посідає провідне місце на перетині двох основних тематичних сфер: свідомості та мотиваційно-світоглядних структур. Вона є внутрішнім ядром особистості з її власним образом світу.

Як підсистема саморегуляції ціннісна сфера включає в себе

- Ціннісну орієнтацію – причину, через яку людина розподіляє події відповідно до їхньої важливості;

- Спрямованість особистості – стійка система прагнень і мотивацій людини (до чого вона прагне, чого уникає, чого хоче, як вона розуміє світ і суспільство і за що готова боротися);

- Особистісні смисли – індивідуальне відображення справжнього ставлення людини до об'єкта її діяльності.

- Репертуар референтних груп – своєрідний еталон для одних людей, система орієнтирів для себе та інших, соціальна група, яка виступає джерелом формування соціальних норм і ціннісних орієнтацій [29, с. 289 – 294].

Концептуальну модель цінностей представили ізраїльські вчені С. Шварц та У. Більські, які на основі Всесвітнього дослідження цінностей зробили значний внесок у теоретичне осмислення ціннісних орієнтацій представників різних етнічних груп світу. Вони структурували цінності за типами цілей і мотивацій та пояснили динамічну взаємодію різних типів цінностей.

Різні типи цінностей:

1. Цінності – це поняття або переконання. Вони не є об'єктивними. Цінності – це моделі поведінки та бажані кінцеві стани.

2. Цінності мають трансцендентний характер і не обмежуються конкретними ситуаціями чи поведінкою. Наприклад, слухняність стосується сім'ї, школи та друзів.

3. Цінності є основою для особистої та соціальної взаємодії. Вони керують поведінкою, вибором та оцінкою людей і подій.

4. Цінності впорядковані відповідно до їхньої відносної важливості. Вибір упорядкованих цінностей формує систему ціннісних уподобань і

пріоритетів. Різні культури та народи мають специфічні системи цінностей[20, с. 53 – 70].

Чіп Р. вважав основною відмінністю між цінностями мотиваційний фактор. Так, цінності були згруповані відповідно до поставлених цілей: стимул, досягнення, традиція, влада, гедонізм, комфорт, саморегуляція, прихильність, універсалізм і безпека [18, с. 809 – 818].

А.А. Фурман описує потребнісно-мотиваційну сферу як складну систему взаємозалежних компонентів, що знаходяться в ієрархічних залежних відносинах. До них належать інтереси і потреби, установки і цілі, емоції і мотивація, ідеали і цінності[13, с. 79].

Діяльнісно-операційну сферу науковці визначають як цілеспрямовану та активну характеристику в реалізації потреб суб'єкта (в тому числі ціннісних). Передбачається, що групові цінності та норми в ній призводять до засвоєння у вигляді інтерналізованих механізмів регуляції особистості.

Самореалізація особистості поєднує в собі організацію цінностей і смислів та спонукає людину до вибору власної позиції щодо напрямку ціннісних орієнтацій і пошуку свого місця в суспільстві.

Ціннісно-орієнтаційна сфера характеризується особистісною цілісністю та гармонійністю, активністю у досягненні власних цілей, відданістю соціальним настановам та моральним принципам [45, с.30 – 42; 37a].

Цю сферу досліджували багато вчених, які вивчали людську поведінку, мотиви та стимули, що змушують індивідів діяти, і намагалися зрозуміти, що насправді керує людьми в певний момент часу, що вони відчують і чому поводяться певним чином.

Таким чином, вірування виступають важливою частиною інтегральної системи цінностей і смислів особистості. Вони не лише відображають глибинні переконання людини, але й впливають на її взаємодію з соціальним середовищем, забезпечують внутрішню стійкість і визначають моральні та етичні орієнтири.

1.2. Світогляд як форма самосвідомості особистості

У психології самосвідомість розглядають як крок на шляху до самопізнання, зростання якого може проявлятися трьома основними способами: біологічним, міжособистісним та інтрапсихічним. Біологічні пояснення витоків самопізнання в основному пов'язані з генетичними експресіями і діяльністю мозку. Міжособистісні шляхи також допомагають людям розвивати самопізнання. Наприклад, соціальне порівняння сприяє формуванню у людей самосприйняття, порівнюючи себе з такими ж іншими. Рефлексивні оцінки підвищують усвідомлення людьми власних здібностей, якостей та особистості через призму інших. Інтрапсихічне самопізнання можна отримати за допомогою самосприйняття, при якому люди пізнають себе, спостерігаючи та аналізуючи свою поведінку у відповідних ситуаціях. Самоаналіз – зосередження на собі – допомагає людям з'ясувати причини своїх почуттів і поведінки, що сприяє самооцінці [1].

Світогляд – це інтегративне психічне утворення, яке спонукає до практичної дії, певного способу життя і мислення. Слово «світогляд» є англійським перекладом німецького слова «*Weltanschauung*». Воно походить з області філософії і буквально означає всеохоплююче «бачення світу».

Німецький філософ І. Кант в книзі “Критика судження та праці з натурфілософії” пише: “Навіть для того, щоб бути здатним мислити дане нескінченне без протиріч, потрібна здатність людського розуму, яка сама по собі є надчуттєвою” На його думку, за межами сприйняття об'єктів світу, а також за чисельною кількісною оцінкою світових об'єктів існує всеосяжна і образна здатність людського розуму, орієнтована на ідею єдності. Таким чином, він припускає здатність уяви індивіда розробляти всеосяжну концепцію світу як дійсної основи для всіх явищ, які вони переживають в ньому і через нього. Такою «всеосяжною концепцією світу» є світогляд[16].

У структурі світогляду прийнято виділяти такі підсистеми або рівні, як світовідчуття, світосприйняття і світорозуміння. Психології світогляду свого часу присвятив спеціальні дослідження німецький філософ К. Ясперс. Це пов'язано з тим, що не лише окремі люди, а й соціальні групи і навіть епохи можуть мати гармонійний і оптимістичний світогляд, або ж похмуре, песимістичне, тривожне і трагічне сприйняття життя[39].

Емоції, інтелект і розуміння як складові людської суб'єктивності по-різному виражені в різних світоглядних системах, що зумовлює їхню різноманітність. Наприклад, у міфології світосприйняття переважає над розумінням, а у філософії – навпаки.

Залежно від того, як людина дивиться на світ, світогляди можна поділити на колективні та індивідуальні. За ступенем і ясністю самопізнання світогляди поділяються на практичні світогляди, або світогляди здорового глузду, і теоретичні світогляди, різновидом яких є філософія. Здоровий глузд світогляд фіксується в афоризмах життєвої мудрості та духовного життя людей, а теоретичний світогляд – у логічно впорядкованих системах, що базуються на певному категоріальному апараті та логічних процедурах доказу і обґрунтування[43, с. 245].

Але будь-який світогляд, як би він не був структурований і категоризований, об'єднує наявність переконань. Це тому, що саме переконання пов'язують думку з дією, переводять ідеї в практичну діяльність.

Без переконань не було б світогляду, а світогляд або не сформувався б, або був би девальвований. Переконання – це ідеї, які пройшли через свідомість людини, пережиті та вистраждані.

Переконання, уявлення, ідеї та почуття опосередковані особистим досвідом і беруть участь у формуванні життєвої позиції. Не може бути світогляду без ідеалів. Ідеали потребують віри в їх здійснення, а віра невіддільна від любові. Людина вірить і сподівається на те, що вважає священним і цінним. Іншими словами, світ реальності, світ теперішнього

існування протиставляється трансцендентному світові ідеалів, цілей, сподівань і бажаного існування[14, с. 239-241; 53а].

Слід ще раз підкреслити, що світогляд – це не просто узагальнене світовідчуття, а форма суспільної свідомості людини, вузловими категоріями якої є поняття «світ» і «людина». Через ці поняття суб'єкт світогляду усвідомлює своє призначення у світі та формує своє ставлення до життя.

Світогляд є універсальним за своєю природою та інтегрує знання і почуття у переконання. Він також є практичним, оскільки зосереджується на вирішенні найважливіших проблем людського буття і виражає необхідність людської дії та сенс життя. У цьому полягає функціональне призначення світогляду.

Світогляд є постійним супутником людського життя на всіх етапах історії суспільства. Його найбільш вивченими історичними формами є міфологія та релігія.

Еволюція світоглядів має дві основні групи на об'єктивно-суб'єктивній осі координат: природні чинники (фізіологічні, географічні, вік, стан здоров'я) та соціальні чинники (історія, тип комунікабельності, рівень технологічного розвитку, ідеологія, рівень освіти, етнокультурні чинники, суб'єктивний внутрішній світ людини, індивідуальний «життєвий досвід», соціальна активність, особисті інтереси та вподобання), показано в таблиці 1.2.

Еволюція світогляду людини, яка відбувається паралельно із суспільними змінами, призводить до якісного оновлення всіх його складових.

На світоглядні орієнтації українців впливають такі чинники:

- трансформація українського суспільства;
- процеси глобалізації та формування нового світового порядку;
- рівень ідеологічної свободи та індивідуальних духовних пошуків.

У літературі світогляди називають дискретними системами знань, «інституційними» світоглядами або «організаційними» світоглядами. Це такі світогляди, як гуманізм, секуляризм, капіталізм і матеріалізм, які мають набір

переконань і цінностей, визнаних і узгоджених групою, часто закріплених в інституціях і суспільстві [40, с. 101 – 128].

На противагу цьому, світогляди, визначені як всеохоплюючі концепції або рамки мислення, відображають погляд Гегеля на світ як на «концептуальну структуру». Дійсно, «концептуальні рамки» Гегеля вплинули на філософське мислення. «Поняття альтернативної концептуальної основи стало звичним у нашій культурі з часів Гегеля» [13].

Таблиця 1.2

Фактори формування світогляду людини

Об'єктивні		Суб'єктивні
Природні		
фізіологічні	1	вік
географічні	2	стан здоров'я
Соціальні		
Історія	1	суб'єктивний внутрішній світ людини (ментальність, знання, воля, цінності, ідеали)
тип соціальності	2	індивідуальний «життєвий досвід»
рівень технологічного розвитку (спосіб виробництва)	3	особисті смаки та уподобання
ідеологія (релігія в тому числі)	4	соціальна активність людини
рівень освіти	5	
Етнокультурні чинники	6	

Питання змісту світогляду сприяє дебатам про те, чи є він статичною категорією або плинним конструктом. У літературі пропонуються пояснення світу, футурологія, відповіді на ціннісні та етичні питання, прагматика, епістемологія та етіологія. Політика, релігія, цінності та соціальні норми – все це впливає на світогляд людини і його аспектами. Якщо релігія є аспектом світогляду, то релігія не є синонімом світогляду. Тому проблематично надавати релігії статус «організованого» світогляду або використовувати цей термін у тому ж значенні[9].

Дудерія ставить під сумнів поняття єдиного ісламського світогляду і, намагаючись розрізнити різні ісламські світогляди, відзначає важливу роль, яку відіграє інтерпретація Святого Письма в цьому процесі диференціації. Аналогічно, Волтерс намагався розрізнити запропоновані «християнські» світогляди шляхом визначення біблійного світогляду, але замість того, щоб довести, який з них є біблійним, його дослідження фактично демонструє існування різних інтерпретацій Святого Письма, які є автентично достовірними[8].

Надання релігії статусу «організованого» світогляду може призвести до стереотипізації та розмивання нюансів, тоді як розгляд релігії як аспекту особистого світогляду може виявитися більш корисним. Дійсно, міркування Гегеля про особливість людини розрізняє індивідуальний світогляд і релігійно обґрунтований світогляд, забезпечуючи фундаментальну ідею для цього:

«Кожна людина може мати індивідуальний погляд на речі взагалі і індивідуальну релігію». Таким чином, людина може мати світогляд, сформований з різних аспектів.

Коли світогляди розглядаються як дискретні системи знань, або «інституційні» світогляди, характер і природа світоглядів вважаються статичними, що відображає статичний погляд Фрейда на світогляди[4].

Фрейдове визначення світогляду впливає з його неприйняття спроб визначити його психоаналіз як світогляд. Фрейд вважав, що позначення його роботи як світогляду накладає непотрібні статичні обмеження на динамічну природу психоаналізу. Він відкинув термін «світогляд», замість того, щоб уважніше дослідити його визначення.

На противагу цьому, Вальк і Тосун, повторюючи метафілософію Дільтея, розглядали характеристики світогляду як динамічні та еволюціонуючі. Дільтей вплинув на розвиток теорії світогляду, розробивши типологію світоглядів – натуралізм, ідеалізм свободи та об'єктивний ідеалізм. Для Дільтея світогляди не були статичними; скоріше, ці три типи взаємодіють один з одним і

спонукають до модифікації. Натуралізм, картина світу реальності, утверджує ідеалізм свободи, цінність життя[39, с.105].

Об'єктивний ідеалізм – це верхній рівень свідомості, де відбувається взаємопроникнення тіла, натуралізму, розуму та ідеалізму свободи. Концепція світогляду, що динамічно розвивається, знаходить своє народження в його творчості.

Світогляд, який допомагає зрозуміти внутрішнє «я», перегукується з пошуками підземного у Ніцше. Для того, щоб зрозуміти людину, Ніцше наголошував на необхідності зрозуміти її світогляд. Він використовував термін «світогляд», але не витрачав багато часу на роздуми про природу світоглядів, окрім того, що розглядав їх як соціальні конструкції[39, с. 105 – 117].

Світогляд є ключовим елементом самосвідомості особистості, оскільки він формує основу для розуміння людиною свого місця у світі та взаємодії з ним. Це система узагальнених поглядів, яка включає в себе принципи, знання, ідеали, цінності, надії, вірування та погляди на сенс і мету життя. Світогляд визначає діяльність індивіда, впливаючи на його поведінку та рішення. Він формується під впливом різних факторів, таких як культура, релігія, виховання та особистий досвід.

Отже, світогляд не лише відображає індивідуальні переконання, але й сприяє формуванню колективної культури та соціальних норм. Він є динамічним і може змінюватися протягом життя людини, адаптуючись до нових знань та досвіду. Світогляд допомагає особистості усвідомити своє призначення, встановити життєві цілі та визначити шляхи їх досягнення, що робить його невід'ємною частиною самосвідомості.

1.3. Вплив соціально-культурних чинників на формування світогляду сучасних українців

Соціально-культурні чинники відіграють важливу роль у формуванні світогляду сучасних українців. Після здобуття незалежності, Україна переживає значні трансформації, які впливають на всі аспекти життя, включаючи світогляд

населення. Одним із ключових чинників є глобалізація, яка сприяє інтеграції України у світову спільноту, впливаючи на культурні та соціальні норми. Це призводить до зростання національної свідомості та ренесансу культурної ідентичності, що є важливим для формування сучасного українського світогляду.

Формування світогляду сучасних українців є багатогранним процесом, який залежить від поєднання історичних, культурних, соціальних, політичних та економічних чинників. Кожен з цих аспектів впливає на індивідуальні та колективні переконання, цінності та життєві орієнтири. Особливістю світогляду українців є його постійна трансформація під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників, які можуть призводити до зміни цінностей та переконань, особливо в умовах сучасних глобалізаційних процесів і соціально-політичних потрясінь[51, с. 177].

Історичні події відіграють ключову роль у формуванні світогляду українців. Україна пережила століття боротьби за незалежність, окупаційні режими, репресії, тоталітаризм, та економічні кризи. Ці фактори вплинули на формування колективної пам'яті та національної ідентичності, яка стала важливою складовою світогляду. Радянська доба залишила по собі складну спадщину, що включає атеїзм, недовіру до влади, стриману економічну культуру, але водночас і спільну культурну та соціальну основу. Відродження незалежної України спричинило відновлення релігійної свободи, політичного плюралізму та формування нових цінностей, орієнтованих на демократію та особисту свободу[53, с. 3 – 10].

Релігія є важливим чинником, що впливає на світогляд українців. Українська православна церква та греко-католицька церква відіграють значну роль у духовному житті багатьох громадян. Вони впливають на формування моральних та етичних орієнтирів, які закріплені в релігійних традиціях і церковних ритуалах. Відродження релігійної віри після розпаду Радянського Союзу сприяло поверненню до традиційних духовних цінностей, зокрема родинних, національних та патріотичних. Однак паралельно з цим

розвиваються нові духовні течії, що входять у суспільство через глобалізацію та новітні культурні впливи, створюючи різноманіття духовних переконань[48, с. 148].

Політичні події, зокрема Революція гідності (2013-2014 рр.) та війна в Україні, мають величезний вплив на формування світогляду сучасних українців. Вони активізували процес національної самоідентифікації, сприяли формуванню патріотизму та бажання захищати державну незалежність. Українці активно переймаються питаннями громадянських свобод, демократії та соціальної справедливості. Ці процеси також призвели до переосмислення геополітичної орієнтації країни, що проявилось у прагненні до інтеграції в європейські та світові структури, таких як Європейський Союз та НАТО.

Соціально-економічний стан населення також має суттєвий вплив на світогляд українців. Економічні кризи, нестабільність, безробіття та низький рівень життя сприяли поширенню цинізму, недовіри до влади та соціальних інститутів. Водночас, економічна мобільність, розвиток підприємництва та прагнення до кращого рівня життя формують цінності, пов'язані з матеріальним добробутом, особистою відповідальністю та прагненням до економічної незалежності. Економічні труднощі також стимулюють міграційні процеси, що, в свою чергу, впливає на зміну світоглядних орієнтирів, зокрема через вплив західних країн, в які українці емігрують у пошуках роботи та кращого життя[37, с. 164].

Одним з найпотужніших чинників сучасності є глобалізація, що впливає на всі аспекти життя українців. Глобалізаційні процеси привносять нові культурні зразки, моделі поведінки, технології, ідеї та інформацію, що створює різноманіття світоглядних позицій. Сучасні медіа – телебачення, соціальні мережі, інтернет – мають вирішальний вплив на формування громадської думки та індивідуальних переконань. Вони сприяють як швидкому поширенню нових ідей, так і маніпуляціям свідомістю, що може викликати як позитивні, так і негативні наслідки для формування світогляду. Інформаційна війна, пропаганда

та вплив глобальних інформаційних мереж формують різні, інколи протилежні, бачення реальності у різних груп населення[33, с. 239-241].

Триваюча війна в Україні глибоко вплинула на українське суспільство та його світогляд. Конфлікт підкреслив важливість національної ідентичності, патріотизму та захисту державного суверенітету. У результаті, українці дедалі більше звертаються до своєї історії, культурної спадщини та національних традицій. Війна також підкреслила важливість свободи, прав людини та національної єдності, формуючи цінності, які міцно закріплені у сучасній суспільній свідомості.

Освіта відіграє важливу роль у формуванні світогляду, оскільки вона забезпечує молодь знаннями та навичками, які сприяють критичному мисленню та саморефлексії. Сучасні українські освітні програми дедалі більше орієнтовані на європейські цінності та демократичні принципи, що впливає на зміну світоглядних орієнтацій серед молоді. Культура також є важливим чинником: відродження української мови, літератури, мистецтва та фольклору сприяє зміцненню національної ідентичності та формуванню патріотичних поглядів.

Формування світогляду сучасних українців є складним процесом, на який впливають історичні, релігійні, політичні, економічні, соціальні та культурні чинники. Зміни в суспільстві, спричинені глобалізацією, політичними подіями та економічними кризами, впливають на переконання, цінності та морально-етичні орієнтири українців. Соціально-культурні чинники, такі як релігія, політичні процеси, медіа, економічні умови та глобалізація, є вирішальними у формуванні світоглядних установок та переконань, які стають основою для соціальної поведінки та життєвих виборів сучасних українців[55, с. 199].

Історична пам'ять українців була значно пошкоджена тривалими періодами бездержавності та культурної асиміляції, але як культура вона існувала і вижила. Однак зараз вона переживає кризу. Проявом цієї кризи є співіснування в колективній свідомості різних проекцій щодо минулого

України. Їх щонайменше дві: українська та малоросійська, яка містить проросійські та радянські елементи. При цьому ці проекції історичної пам'яті не є взаємодоповнюючими, а в деяких випадках відверто антагоністичними. Таким чином, історична пам'ять формується на основі колективної пам'яті та процесу меморіалізації. Однак зміст національної та історичної пам'яті не обмежується трагічними подіями, такими як геноциди, війни та катастрофи.

Історична пам'ять може втілюватися або зберігатися у візуальних образах і символах, про що свідчать давні ритуали, обрядові дійства і танці, які відтворюють характерні спільнотні ситуації, а також сучасні, такі як фестивалі та карнавали. Для подолання кризи історичної пам'яті державам необхідно застосовувати відповідні стратегії для примирення історичної пам'яті та відновлення її цілісності й ідентичності.

Вплив соціально-культурних чинників на формування світогляду сучасних українців забезпечує зв'язок між поколіннями певної спільноти і є результатом існування численних засобів збереження інформації про минулий досвід, які суспільства використовують для підтримки спільної ідентичності. Тому оцінка конкретних подій та доступ до системи джерел інформації (документів, музеїв, культурних артефактів) може допомогти вирішити проблему фрагментованого минулого та «розірваної» пам'яті, а отже, сприяти формуванню власної національної ідентичності [32, с. 290].

Соціально-культурні чинники охоплюють сукупність репрезентацій, конфігурацій і форм минулого, які пов'язують історію, культуру і суспільство. Національна пам'ять формується на основі культурної, історичної та інших пам'ятей. Вона уможливлює встановлення зв'язків між минулим і сьогоденням, має здатність впливати на майбутнє та забезпечує спільноту спільним корінням і спільним майбутнім.

Спільноти, які відновлюють минуле, зберігаючи інформацію про нього, одночасно формують і зміцнюють свою ідентичність. І йдеться тут не лише про фізичну пам'ять, а й про всі перелічені вище види пам'яті та різні способи

генерування отриманих знань. Лише радикальне переосмислення подій минулого може забезпечити і стимулювати подальший розвиток суспільства.

Культурний елемент у сучасному розумінні пам'яті виходить далеко за межі жалю та власних трагедій. Українці нарешті усвідомили, що вони є потужним народом, здатним творити зміни заради кращого майбутнього, і що вони заслуговують на кращу долю. Це усвідомлення потрібно зберегти як взаємозалежність національної культури та національної пам'яті.

Культурна складова національної пам'яті може примирити суперечки, які виникають у суспільстві щодо історичного минулого. Потрібне лише чітке визначення цінностей і норм суспільства щодо виробництва якісного культурного продукту. «Перспектива українського державотворення та відродження культури і традицій – це примирення суспільної думки щодо «болючої» теми історії. У пошуках національної ідентичності українці долають складний шлях «ламання» стереотипів, деміфологізації поглядів на минуле, вчаться цінувати свою національну історію» [47, с. 392].

Таким чином, соціально-культурні чинники, включаючи глобалізацію, історичні події, постколоніальну спадщину, освіту та медіа, мають значний вплив на формування світогляду сучасних українців. Вони сприяють розвитку національної свідомості, патріотизму та демократичних цінностей, що є важливими для побудови сучасного українського суспільства.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретико-методологічних засад світогляду особистості дає змогу глибше зрозуміти сутнісні аспекти, які визначають формування індивідуальних переконань, системи цінностей та життєвих орієнтирів. Вірування як інтегральний елемент ціннісно-сислової сфери особистості формують основу її внутрішнього світу, забезпечуючи стабільність моральних орієнтирів і впливаючи на прийняття рішень. Вони становлять суб'єктивну

систему переконань, яка інтегрує когнітивні та емоційні аспекти життєвого досвіду, визначаючи світосприйняття та поведінку людини.

Світогляд особистості є складною структурою, що тісно пов'язана з її самосвідомістю, оскільки через світогляд людина усвідомлює своє місце в світі та визначає свої життєві пріоритети. Самосвідомість ідентифікується через систему цінностей і вірувань, що формуються під впливом як особистісного досвіду, так і зовнішніх соціальних чинників. Світогляд слугує основою для самопізнання, самооцінки та життєвих виборів, а також допомагає особистості адаптуватися до змін у суспільстві.

Соціально-культурні чинники відіграють вирішальну роль у формуванні світогляду сучасних українців. Історичні події, релігійні традиції, соціально-економічні умови та вплив медіа формують соціальну ідентичність і вірування українців. Глобалізаційні процеси, інтенсивні соціально-політичні зміни та інформаційні технології стають чинниками, які впливають на трансформацію традиційних цінностей і розвиток нових світоглядних установок. Таким чином, формування світогляду особистості відбувається на перетині індивідуальних переконань та впливу соціокультурного контексту, що робить його динамічною та багатогранною системою.

У підсумку, дослідження світогляду особистості потребує комплексного підходу, який враховує як внутрішні (психологічні, емоційні) чинники, так і зовнішні (соціальні, культурні, політичні) впливи.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІРУВАНЬ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ ЇХНЬОГО СВІТОГЛЯДУ

2.1. Програма емпіричного дослідження вірувань сучасних українців

У рамках дослідження, спрямованого на вивчення впливу вірувань сучасної молоді України на формування їхнього світогляду, було проведено опитування серед респондентів віком від 18 до 25 років. У дослідженні взяли участь 46 юнаків і дівчат. Результатом роботи стало визначення ряду цінностей, які є характерними для молоді в сучасних умовах.

Основна увага в дослідженні була зосереджена на вторинних потребах, зокрема соціальних та морально-духовних аспектах, що впливають на формування вірувань. Гіпотеза дослідження полягала у визначенні ключових факторів, які формують систему вірувань сучасного українця.

Серед завдань роботи виділено наступні:

1. Обґрунтувати актуальність проблематики дослідження вірувань молоді шляхом аналізу отриманих даних.
2. Вивчити, яким чином соціальні та морально-духовні потреби впливають на формування світоглядних орієнтирів молодого покоління.

Для досягнення поставленої мети використовувалися різноманітні методи дослідження, зокрема спостереження, опитування, бесіди, тестування, а також методи порівняння й узагальнення. Застосування цих підходів дозволило детально проаналізувати проблему і зробити висновки щодо актуального стану системи цінностей молоді.

Емпіричне дослідження охоплювало три етапи:

1. Підготовчий етап (вересень 2023 – грудень 2023): на цьому етапі було проведено підготовку до дослідження, що включало визначення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, а також розробку інструментарію для збору даних.

2. Основний етап (лютий 2024 – квітень 2024): в ході основного етапу здійснювався безпосередній збір та аналіз даних, проводилися експериментальні дослідження та систематизація отриманих результатів.

3. Підсумковий етап (травень – вересень 2024): під час підсумкового етапу було проведено узагальнення отриманих результатів, їхнє оформлення, підготовку висновків та розробку рекомендацій щодо практичного застосування одержаних даних.

I. Цінності молоді. Характерні риси сучасної молоді

Дослідники незадоволені тим, що моральні цінності і високі християнські ідеали втрачають свою значимість серед молоді, натомість основним девізом життя стають поради, зроблені свого часу Н. Рокфеллером: «Не бійтеся великих витрат, бійтеся маленьких доходів» та Дж. Морганом: «Те, що не можна зробити за гроші, можна зробити за великі гроші»[11, с. 138].

Ми використовували опитування, проведені серед студентів, щоб визначити, чи значно зросла значимість ціннісних орієнтацій молоді серед студентів нашого міста.

Результати опитування показали, що серед студентів в першу чергу виділяються такі якості, як справедливість, товариськість, життєрадісність і почуття гумору.

II. Що найбільше впливає на формування сучасних вірувань молоді.

Близько 46 студентів взяли участь в опитуванні під назвою «що найбільше впливає на формування цінностей у молоді». Ця робота проводилася в 2 паралельних групах. Результати опитування показали, що головними в більшості випадків були сім'я, друзі, освітні установи, навколишнє середовище і засоби масової інформації.

III. Вірування сучасної молоді. Діагностика рівня такту.

Дослідження вірувань сучасної молоді та діагностика рівня такту проводилися серед студентів з метою вивчення їхніх світоглядних орієнтирів і соціальних якостей. Для цього використовувалися комплексні методи дослідження, що включали анкетування, спостереження та психологічні тести.

Анкетування дозволяло отримати дані про релігійні, етичні та соціокультурні установки студентів. У анкетах були запитання, спрямовані на виявлення їхнього ставлення до традиційних релігій, духовних практик, моральних принципів та особистих життєвих цінностей. Також аналізувалися їхні погляди на свободу, толерантність і соціальну відповідальність.

Рівень такту діагностувався за допомогою спеціальних тестів, які включали ситуаційні завдання. Учасникам пропонувалося оцінити різні соціальні ситуації та вибрати найбільш коректний спосіб реагування. Це допомагало визначити, наскільки студенти володіють уміннями емоційного інтелекту, зокрема здатністю враховувати почуття інших людей, проявляти делікатність та уникати конфліктів.

Крім того, використовувалося спостереження за поведінкою студентів у навчальному середовищі, що дало змогу зафіксувати прояви такту в реальних міжособистісних взаємодіях. Отримані дані були проаналізовані кількісними та якісними методами, що забезпечило комплексне уявлення про вірування та рівень тактовності сучасної молоді.

У нашому дослідженні взяли участь 36 молодих людей. Запропоновані питання спрямовані на те, наскільки молоді люди можуть контролювати себе в процесі спілкування з оточуючими. Результати тесту, проведеного серед 36 респондентів:

66% готові вибудовувати свою лінію поведінки так, як їм зручно. Оточуючі сприймають їх саме так, як вони хочуть, але якщо ви дійсно спробуєте заглянути глибше в їх душі, ви виявите, що прямота їх хвастоців важливіше. 8% опитаних усвідомлено вибрали образ замкнутої людини. Всі їхні слова ретельно зважені, а вчинки добре продумані. Але ці люди не дозволяють собі бути самими собою, що позбавляє їх значної частки радості в житті. Оточуючі поважають їх, але вони бояться і соромляться, тому що у них занадто мало слабкостей, властивих звичайним людям.

І тільки 26% молодих людей повністю володіють собою і можуть грати будь-яку роль, але не наживо, а на сцені. Ці люди природжені дипломати. Вони прекрасно усвідомлюють, яке враження справляють їх дії на оточуючих, і поведуться так, як диктує ситуація. Навіть в самій несприятливій ситуації вони не можуть упустити ні найменшого шансу. Після завершення попереднього етапу результати трьох методів вимагали порівняння та виявлення статистично значущих відмінностей та кореляцій.

2.2. Кількісний аналіз та інтерпретація отриманих емпіричних результатів

Кількісний аналіз психосоціальної характеристики вірувань сучасних українців у контексті їхнього світогляду передбачає статистичне опрацювання зібраних даних, що дозволяє визначити поширеність певних вірувань, рівень їхньої важливості та впливу на світоглядні орієнтири.

Для цього використовували методи анкетування, результати якого оброблялися за допомогою описової статистики. Зокрема, розраховувалися частоти, середні значення та відсоткове співвідношення відповідей респондентів щодо питань про їхнє ставлення до релігії, духовних практик, моральних принципів і соціальних цінностей.

Під час проведення дослідження методом опитування, було опитано молодь віком від 18 до 25 років (46 юнаків та дівчат).

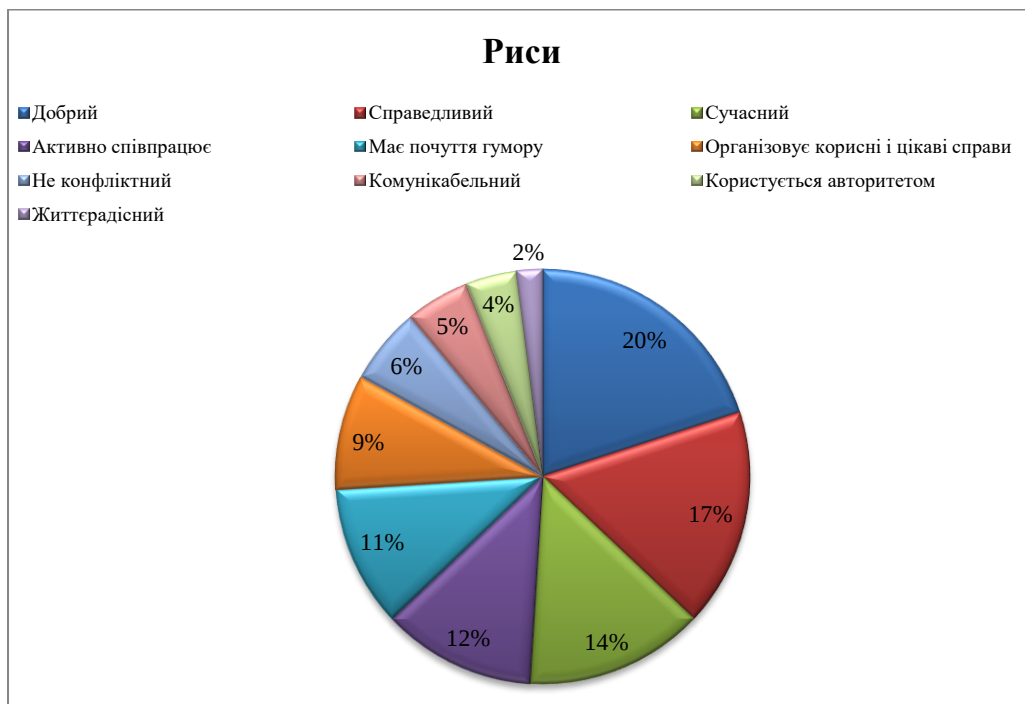
Мета даного дослідження: визначення рис сучасної молоді. Отримані результати подаємо на діаграмі 2.1.

Згідно з даними, представленими на діаграмі 2.1, 20% опитуваних вважають найбільш важливою рисою сучасної молоді доброту, 17% віддають перевагу справедливості, а 14% визначають як найважливішу рису сучасності. Далі йдуть такі якості, як активна співпраця (12%), почуття гумору (11%), організація корисних і цікавих справ (9%), не конфліктність (6%), комунікабельність (5%), користування авторитетом (4%) і життєрадісність (2%).

На основі цієї інформації можемо зробити висновок, що студенти в юнацькому віці мають певні установки і погляди на себе, переосмислюють свою самооцінку, більш осмислено підходять до вибору ціннісних орієнтацій.

Діаграма 2.1

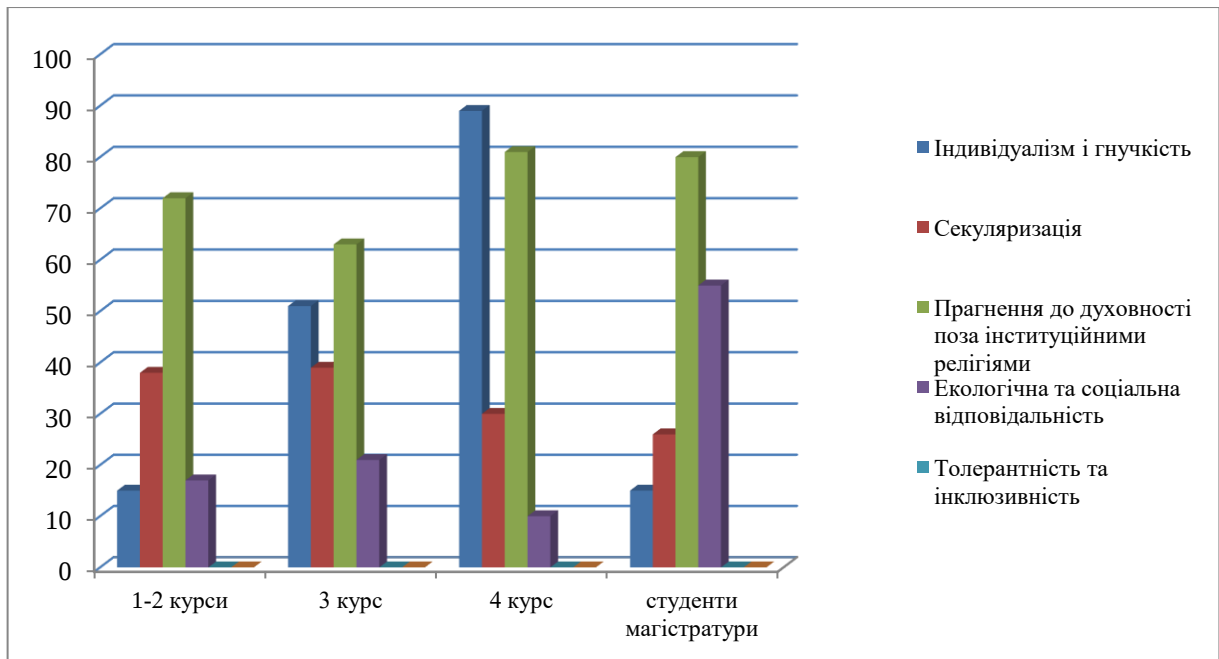
Які риси притаманні сучасному студенту

Опитування було запропоновано студентам для унаочнення подано отримані дані на діаграмі 2.2.

Діаграма 2.2

Риси сучасних вірувань, що притаманні сучасному студенту

З дослідження можна зробити висновок, що сучасні вірування студентів характеризуються декількома основними рисами, які відображають їхній світогляд та ставлення до духовності:

1. Індивідуалізм і гнучкість – сучасні студенти часто формують власні переконання, не дотримуючись жорстко встановлених релігійних норм. Їхні вірування є гнучкими, іноді поєднують елементи різних релігій та духовних практик.

2. Секуляризація – багато студентів схиляються до світських цінностей, віддаючи перевагу раціональному підходу. Релігійність стає менш важливою в повсякденному житті, що проявляється у виборі кар'єри, освіти, та особистих інтересах.

3. Прагнення до духовності поза інституційними релігіями – зростає популярність особистої духовності та пошуку сенсу через альтернативні практики, такі як медитація, йога або саморозвиток. Це відображає їхнє бажання знайти власні відповіді поза традиційними релігіями.

4. Екологічна та соціальна відповідальність – багато студентів інтегрують у свої вірування поняття екологічної етики та соціальної справедливості, що часто співпадає з загальнолюдськими цінностями. Вони орієнтуються на етику турботи про довкілля та суспільство.

5. Толерантність та інклюзивність – сучасні студенти відкриті до різних релігійних і культурних традицій, виявляють повагу до чужих переконань і намагаються уникати суджень, що обмежують інших. Це робить їх світогляд інклюзивним та об'єднувальним.

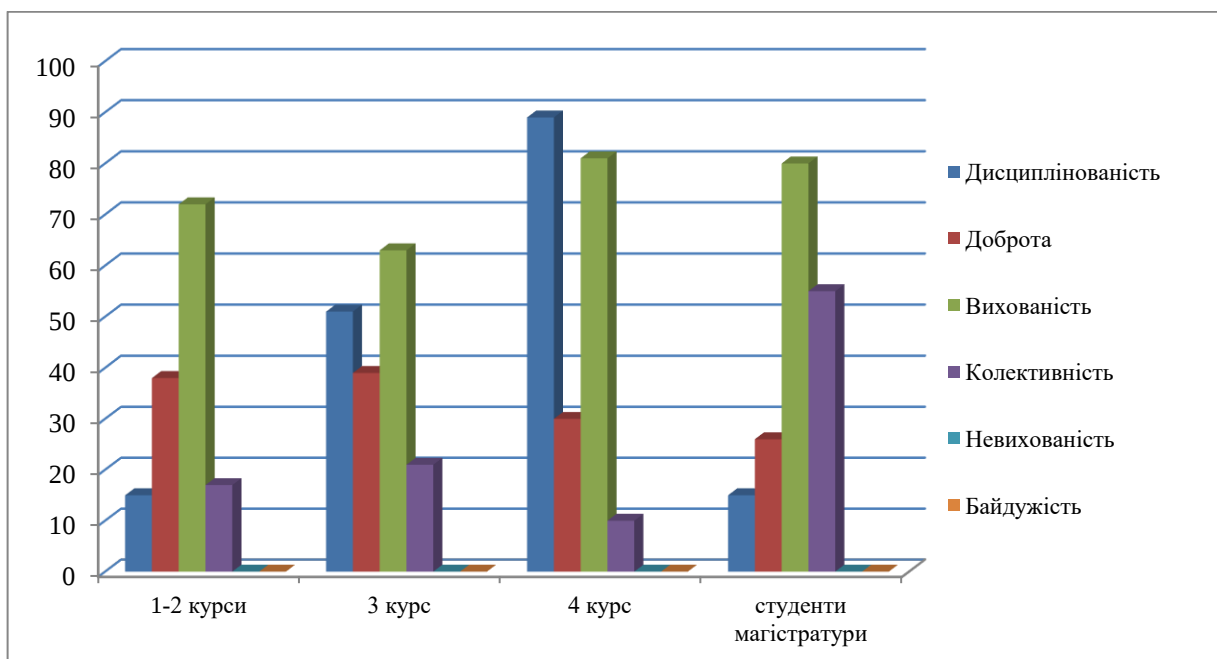
6. Критичне мислення – сучасні студенти ставляться до віри через призму раціональності та науки, критично осмислюючи духовні аспекти життя. Вони схильні перевіряти інформацію та не приймати на віру ті чи інші релігійні догмати.

Ці риси показують, що вірування сучасного студента стають більш індивідуалізованими, раціональними та відкритими до зовнішніх впливів, відображаючи водночас загальнолюдські цінності й толерантне ставлення до різноманітності.

Також опитування на дослідження рис характеру було запропоновано студентам, отримані дані на діаграмі 2.3.

Діаграма 2.3

Риси притаманні сучасному учню

На основі проведеної роботи було з'ясовано, що серед студентів домінують такі якості, як дисциплінованість, доброта та вихованість. Другорядними виявилися риси колективності. Варто зазначити, що у

дослідженні брали участь також учителі та батьки. Порівнюючи відповіді батьків і студентів, можна помітити значну схожість у їхніх поглядах. Натомість результати опитування учителів і студентів мають суттєві розбіжності. Зокрема, вчителі виділили як основну рису невихованість, на друге місце поставили доброту, а далі – байдужість, колективність і вихованість.

Якщо порівнювати риси, притаманні сучасним студентам і учням, спостерігаються певні відмінності. Студенти, як правило, демонструють вищий рівень самостійності, мають вищу самооцінку, чітко визначилися з вибором професії та більше орієнтуються на життєві пріоритети. Водночас і серед учнів спостерігається досить високий рівень усвідомлення життєвих цінностей, що свідчить про їхню готовність до подальшого розвитку та самореалізації.

Зведені результати рис, які притаманні сучасному студенту, зображені на таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Зведена таблиця результатіврис, які притаманні сучасному студенту

<i>Вірування та риси характеру які притаманні сучасному</i>	
<i>Вірування</i>	<i>Риси характеру</i>
Індивідуалізм і гнучкість	Доброта
Секуляризація	Справедливість
Прагнення до духовності поза інституційними релігіями	Сучасність
Екологічна та соціальна відповідальність	Активна співпраця
Толерантність та інклюзивність	Організація корисних і цікавих справ
Критичне мислення	Комунікабельність
Довіра, відкритість	Почуття гумору
Рефлексія	Неконфліктність
Оптимізм	Життєрадісність

На основі попередніх опитувань ми вирішили провести діагностичне дослідження «Що найбільше впливає на формування ціннісних орієнтацій молоді». Учасниками дослідження були студенти двох паралельних груп. За

допомогою узагальнення та порівняння ми визначили, що саме впливає на створення умов для зростання і вдосконалення особистості. Результати відображені на діаграмі 2.2.

З метою аналізу факторів, які найбільше впливають на формування ціннісних орієнтацій молоді, було проведено діагностичне дослідження. Опитування охопило студентів двох паралельних груп.

За допомогою методу узагальнення та порівняння вдалося встановити ключові чинники, що сприяють створенню умов для розвитку та вдосконалення особистості. Зведені дані подані у вигляді діаграми 2.2.

Діаграма 2.2

Фактори впливу на формування сучасних вірувань молоді

У ході дослідження визначено, що найбільший вплив на формування ціннісних орієнтацій молоді здійснює сім'я, яка набрала 38%. На другому місці за значимістю виявилися друзі – 24%. Важливу роль відіграє і навчальний заклад, який сприяє самореалізації молоді у житті – 16%. Далі йде суспільство, що формує навички самостійного вирішення проблем і прищеплює цінності

відповідальності в громаді – 14%. Найменший вплив зафіксовано у телебачення, яке набрало лише 8%.

Усі ці аспекти життєдіяльності мають значення для політичного, духовного та морального становлення особистості, формуючи її цінності й переконання.

Останній тест «Вірування сучасної молоді. Діагностика рівня такту» серед сучасної молоді, зокрема студентів, проводилася для вивчення їхніх соціальних навичок, зокрема здатності делікатно та коректно поводитися в міжособистісних взаємодіях. Цей тест дозволив визначити рівень емоційного інтелекту, включаючи такі аспекти, як чутливість до почуттів інших людей, вміння вирішувати конфліктні ситуації, дотримання норм ввічливості та поваги.

Мета дослідження полягала у виявленні зв'язку між рівнем тактовності молоді та їхніми віруваннями, а також розуміння того, як ці соціальні навички впливають на побудову гармонійних стосунків у суспільстві. Результати тесту допомогли виявити тенденції щодо толерантності, емпатії та готовності студентів адаптувати свою поведінку відповідно до соціальних норм, що має важливе значення для оцінки загального рівня їхньої соціальної компетентності.

Аналізуючи результати цього тесту, вдалося виявити наступне:

- 11% респондентів абсолютно байдужі до емоційного стану оточуючих. Така риса характеру, без сумніву, ускладнює встановлення контактів, особливо якщо йдеться про професії, пов'язані з педагогікою, де емпатія є ключовою якістю.

- 50% опитаних демонструють відкритість та готовність до взаємодії. Ці люди є надійними, їх можна сміливо вважати опорою у важкі моменти. Вони завжди готові підтримати друзів чи навіть незнайомих людей.

- 39% учасників легко налагоджують стосунки з новими людьми. Їхня привітність і доброзичливість стають своєрідним бар'єром для можливих конфліктів або ворожого ставлення.

Таким чином, результати дослідження свідчать про наявність таких важливих якостей, як тактовність, доброта, простота та ввічливість, що й

сьогодні залишаються загальноприйнятими цінностями, важливими у суспільстві.

Висновки до розділу 2

Емпіричне дослідження психосоціальної характеристики вірувань сучасних українців у контексті їхнього світогляду дозволило виявити низку особливостей і тенденцій, характерних для молоді віком 18–25 років. Опитування 46 юнаків та дівчат дало змогу визначити, що вірування сучасної молоді формуються під впливом як індивідуальних, так і соціокультурних чинників.

Результати дослідження підтвердили гіпотезу, що основними чинниками формування вірувань є соціальні та морально-духовні потреби, які відіграють важливу роль у формуванні світоглядних орієнтирів молоді. Зокрема, виявлено, що значна частина респондентів акцентує увагу на таких цінностях, як свобода, справедливість, толерантність, самореалізація та соціальна відповідальність. Вірування молоді також значною мірою інтегрують традиційні духовні ідеали із сучасними гуманістичними концептами.

У ході дослідження було підтверджено важливість вивчення вірувань молоді як механізму, що визначає їхню поведінку, моральні норми та соціальну активність. Також встановлено, що соціальні та морально-духовні потреби є основою для самовираження та пошуку сенсу життя, що безпосередньо впливає на формування їхнього світогляду.

Дослідження має практичну цінність для розробки освітніх і соціальних програм, спрямованих на формування толерантності, моральних цінностей та духовності у сучасної молоді. Отримані результати можуть бути використані для подальшого вивчення психологічних і соціальних аспектів вірувань у різних вікових групах українського суспільства.

РОЗДІЛ 3. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІРУВАНЬ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ ЇХНЬОГО СВІТОГЛЯДУ

3.1. Програма особистісного зростання «Віра як психодуховний ресурс українців в умовах війни»

Програма особистісного зростання «Віра як психодуховний ресурс українців в умовах війни» розроблена для підтримки психологічного та духовного благополуччя українців, які переживають складні життєві обставини. Її мета – активізувати внутрішні ресурси особистості через зміцнення віри, розуміння її впливу на емоційний стан, стійкість та здатність адаптуватися до викликів війни.

Мета програми: формування навичок використання віри як внутрішнього ресурсу для подолання стресу, зміцнення емоційної стійкості та розвитку духовного потенціалу особистості.

Завдання програми:

1. Допомогти учасникам усвідомити роль віри як джерела емоційної підтримки та моральної орієнтації.
2. Сприяти розвитку навичок саморегуляції та емоційного балансу через духовні практики.

3. Підвищити рівень стресостійкості учасників за рахунок психодуховних ресурсів.

4. Створити умови для особистісного зростання через самопізнання та усвідомлення власних цінностей.

Цільова аудиторія: програма розрахована на дорослих людей, зокрема військовослужбовців, переселенців, волонтерів, а також інших осіб, які зазнали впливу війни.

Структура програми:

Основний етап програми спрямований на практичну реалізацію завдань із формування у учасників розуміння віри як психодуховного ресурсу, розвитку емоційної стійкості та навичок саморегуляції. Він складається з чотирьох модулів, кожен з яких містить теоретичну частину, практичні завдання та групову роботу для закріплення матеріалу.

Модуль 1: Розуміння віри як ресурсу

Цей модуль вводить учасників у концепцію віри як внутрішньої сили, що допомагає долати складнощі. Спочатку проводиться лекція, яка пояснює, що віра є не лише релігійним явищем, а й потужним психологічним ресурсом, здатним впливати на мислення, емоції та поведінку. Учасники аналізують приклади з власного життя або з історій відомих людей, де віра допомагала впоратися з труднощами. Далі проводяться практичні вправи, спрямовані на усвідомлення власних цінностей та переконань. Наприклад, учасникам пропонується скласти список ситуацій, у яких віра підтримувала їх, і поділитися цим досвідом у групі.

Модуль 2: Духовні практики як засіб стресостійкості

Модуль включає навчання технікам, які допомагають знижувати рівень стресу та підвищувати емоційну стабільність. Учасники освоюють методи релаксації (глибоке дихання, візуалізація позитивних образів) та медитації, спрямовані на відновлення внутрішньої гармонії. Також проводяться вправи на розвиток усвідомленості, які вчать фокусувати увагу на теперішньому моменті. Для релігійно орієнтованих учасників пропонуються елементи молитовних

практик, спрямованих на роздуми над духовними текстами. Групові обговорення допомагають краще зрозуміти, як інтегрувати ці техніки у повсякденне життя.

Модуль 3: Віра як джерело підтримки у складних обставинах

Третій модуль акцентує увагу на практичному використанні віри у складних життєвих ситуаціях. Учасники аналізують, як їхні переконання впливають на ставлення до викликів та здатність адаптуватися до змін. Виконується вправа «Мій внутрішній ресурс»: кожен учасник формулює позитивні твердження чи афірмації, які допомагають йому відчувати впевненість і підтримку. Крім того, проводиться робота з переконаннями, які можуть обмежувати людину, та їх заміна на більш конструктивні. Групова діяльність включає створення символічного «Дерева віри», де кожен учасник додає листок зі своєю найсильнішою цінністю чи переконанням.

Модуль 4: Відновлення життєвих сил через віру

Заключний модуль основного етапу зосереджується на розробці персонального плану особистісного зростання. Учасники працюють над усвідомленням своїх сильних сторін і шляхів їхнього розвитку. Практичні вправи включають рефлексію щодо того, як віра допомагає долати складнощі, і створення «Картки підтримки» з ключовими ресурсами, на які вони можуть опиратися. Учасникам пропонується написати «Лист собі у майбутнє», в якому вони формулюють свої цілі, орієнтуючись на внутрішні ресурси та віру в свої сили. Завершується модуль груповою дискусією, у якій учасники діляться своїми планами та враженнями від роботи над собою.

Основний етап є центральною частиною програми, оскільки він допомагає учасникам не лише усвідомити роль віри у їхньому житті, але й набути практичних навичок для її інтеграції у повсякденну діяльність, сприяючи емоційному благополуччю та стресостійкості[56, с. 809].

Методи та засоби програми «Віра як психодуховний ресурс українців в умовах війни»:

Тренінги орієнтовані на розвиток внутрішніх ресурсів учасників, підвищення їхньої емоційної стійкості, формування навичок, що сприяють стійкості до стресу. Кожне заняття містить інтерактивні завдання, які забезпечують активну участь усіх учасників.

Завдання:

- «Сила віри в складних ситуаціях»: Учасники діляться своїм досвідом, коли вони відчували, що віра допомогла їм подолати важкі моменти життя. Це може бути як релігійна, так і неформальна віра у свої сили. В результаті обговорення виділяються ключові елементи, що допомогли їм подолати труднощі.

- Практика «Підтримка через віру»: Розробка власних мантр, афірмацій чи молитви для підтримки у важких ситуаціях. Кожен учасник створює свою індивідуальну фразу, яка допомагає зберігати спокій та віру в себе в умовах стресу.

2. Групові дискусії та рефлексивні вправи

Групові дискусії та рефлексивні вправи допомагають учасникам не тільки поділитися власними переживаннями, а й навчають їх аналізувати та осмислювати власні переконання і цінності, розвивати критичне мислення щодо особистісних установок та стереотипів.

Завдання:

- Дискусія «Віра та соціальна підтримка»: Учасники обговорюють роль соціальних зв'язків і підтримки в контексті віри. Виявляється, як соціальні групи можуть підтримувати віру один в одного в умовах кризи. Дискусія допомагає усвідомити важливість спільноти та взаємодії у важкі часи.

- Рефлексія «Що мені дає віра?»: Кожен учасник пише короткий текст на тему «Що для мене є вірою та як вона допомагає мені в житті». Після написання, учасники обговорюють свої думки у групі. Це допомагає краще усвідомити та виразити свої переконання і цінності.

3. Духовні та психологічні практики, спрямовані на зниження стресу

Використання духовних і психологічних практик для зниження стресу є важливою частиною програми. Ці методи допомагають учасникам справлятися з емоційною напругою, відновлювати внутрішню гармонію і створювати здорові звички для підтримки психічного і емоційного благополуччя.

Завдання:

- Медитація «Спокій і віра»: Протягом цієї вправи учасники проводять час у тиші, фокусуючись на своєму диханні та внутрішньому стані. Вони сприймають кожну думку, що з'являється, як прояв внутрішньої віри. Практика допомагає розвинути внутрішню стійкість і знизити рівень стресу.

- Вправи на глибоке дихання та релаксацію: Техніки дихальних вправ допомагають учасникам швидко відновлювати сили і заспокоювати нервову систему в ситуаціях стресу. Наприклад, дихання «4-7-8» або візуалізація спокійного місця допомагають зняти емоційну напругу.

4. Використання художньої літератури, відеоматеріалів і тематичних історій для ілюстрації ролі віри в складних ситуаціях

Художня література і відеоматеріали можуть допомогти учасникам побачити, як віра допомагає долати життєві труднощі в інших культурах і історичних контекстах. Це також дає можливість побачити силу віри в реальних людях, що пережили важкі ситуації.

Завдання:

- Читання та обговорення текстів: Вибірка з літератури, де герої використовують віру як джерело сили в умовах труднощів. Наприклад, уривки з творів «Майстер і Маргарита» М. Булгакова або «Шлях самурая» Е. Його. Учасники після читання обговорюють, як віра допомагає персонажам долати негаразди та які уроки можна винести з їхніх дій.

- Відео «Віра як ресурс»: Перегляд відеоматеріалів з історіями реальних людей або документальних фільмів про силу віри в умовах війни та катастроф. Учасники після перегляду обговорюють, як віра може впливати на

поведінку та рішення людей, та як вона допомагає знаходити ресурси у складних ситуаціях.

Ці завдання спрямовані на розширення горизонту учасників, допомогу в пошуку внутрішніх ресурсів, а також на навчання нових практичних інструментів для підтримки психічного та емоційного благополуччя в умовах війни та інших стресових ситуацій.

Очікувані результати

- Підвищення рівня емоційної стійкості учасників.
- Зміцнення їхньої віри як джерела внутрішньої сили.
- Розвиток навичок ефективного подолання стресу.
- Формування позитивного світогляду у складних життєвих обставинах.

Програма «Віра як психодуховний ресурс українців в умовах війни» сприяє гармонізації внутрішнього стану людини, зміцнює її духовну опору та допомагає успішно адаптуватися до викликів сучасного життя. Вона є важливим інструментом для підтримки ментального здоров'я та особистісного зростання в умовах війни.

3.2. Система прикладних рекомендацій щодо розвитку критичного мислення та попередження впливу деструктивних релігійних культів і сект на свідомість сучасної молоді

У сучасному світі розвиток критичного мислення є важливою складовою частиною освіти, особливо коли йдеться про попередження впливу деструктивних релігійних культів та сект, що можуть маніпулювати свідомістю молоді. З огляду на це, важливо розробити комплексні стратегії для зміцнення навичок критичного мислення у молодого покоління, що дозволить їм аналізувати інформацію, відокремлювати правдиву інформацію від маніпуляцій і уникати потрапляння у пастки таких груп. Система рекомендацій включає кілька ключових напрямів, серед яких освітні програми, тренінги, психологічні практики та інформаційні кампанії[49, с. 18].

Важливо інтегрувати курси та програми, які б спеціально сприяли розвитку критичного мислення в учнів та студентів. Програми мають охоплювати не лише базові навички аналізу інформації, а й акцентувати увагу на важливості ідентифікації маніпуляційних стратегій та контролю за впливом різноманітних релігійних і соціальних груп. В освітніх закладах слід впровадити такі елементи:

- Навчання аналізу та оцінки джерел інформації: Учасники отримують завдання на перевірку достовірності інформації, що надходить з різних каналів (сайти, соцмережі, інтерв'ю тощо). Навчання має на меті пояснити різницю між інформацією та маніпуляціями.

- Розбір ідентифікації маніпулятивних стратегій: Курси з критичного мислення повинні охоплювати питання того, як можна розпізнати деструктивні секти та культові організації. Це включає тренування на ідентифікацію загрозливих груп, таких як наявність закритих ритуалів, жорсткої ієрархії, вимог до повної відданості, застосування психологічного тиску, насильства або економічної експлуатації[46, с. 240].

Включення тренінгів, які сприяють розвитку навичок самоконтролю, аналізу та аргументації, є важливим елементом системи попередження деструктивного впливу. В ході тренінгів можна використовувати:

- Інтерактивні рольові ігри – це вправи, які дозволяють учасникам відчувати себе в ситуаціях, коли їм треба приймати рішення на основі реальної або вигаданої інформації. Групи розглядають різні сценарії, аналізують можливі маніпуляції та вчаться оцінювати, чи є в них елементи маніпуляції чи тиску.

- Проведення рольових ігор, де учасники повинні вести переговори з представниками релігійних сект, що використовують маніпуляції. Це дозволяє молоді навчитися розпізнавати та опиратися на аргументацію, факти та аналіз, а не емоції та маніпуляції.

- Учасникам пропонуються приклади маніпуляцій в Інтернеті, зокрема на платформах соціальних медіа, з поясненням, як культові групи можуть використовувати ці інструменти для залучення нових членів.

Задля уникнення впливу маніпулятивних сект важливо також розвивати в молоді навички психологічної стійкості та саморегуляції. Програми психологічної підтримки повинні включати:

- Регулярні консультації з психологами можуть допомогти молодим людям подолати стресові ситуації, розвинути здорове ставлення до різних вірувань та вчень, а також виявити і розпізнати емоційні маніпуляції.
- Психологічні вправи та практики саморегуляції сприятимуть розвитку впевненості у собі, самостійності в ухваленні рішень та здатності відстоювати свої переконання перед зовнішніми впливами.
- Програми медитацій та вправ для зниження стресу можуть допомогти учасникам зберегти спокій у ситуаціях тиску та не піддаватися на маніпуляції[43, с. 170].

Важливо проводити інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності молоді щодо загроз, пов'язаних з деструктивними релігійними культурами та сектами. Інформаційні кампанії мають включати:

Організація лекцій від фахівців – психологів, релігієзнавців, правозахисників, які пояснюють механізми впливу сект та надають поради щодо захисту від маніпуляцій.

Відеоролики, статті, інтерв'ю з людьми, які пережили вплив релігійних культів, можуть допомогти молоді зрозуміти, як розпізнавати небезпечні групи і чим вони можуть загрожувати[38, с. 112].

Підвищення обізнаності на рівні сімей та громадських організацій є також важливою частиною в боротьбі з впливом деструктивних релігійних культів. Ініціативи можуть включати:

- Сімейні тренінги та консультації.
- Суспільні проекти, які сприяють залученню молоді до активного громадського життя та навчання взаємопідтримки та солідарності.

Таким чином, програма є важливим інструментом для зміцнення психічного здоров'я та розвитку особистісного потенціалу громадян, допомагаючи їм не тільки адаптуватися до важких умов війни, але й

використовувати віру як надійний психодуховний ресурс для зміцнення своєї внутрішньої стійкості.

Висновки до розділу 3

Програма особистісного зростання «Віра як психодуховний ресурс українців в умовах війни» є важливим інструментом для підтримки психологічної та емоційної стійкості громадян, особливо молоді, в умовах війни та соціальних потрясінь. Віра в умовах кризових ситуацій виконує не лише релігійну, а й важливу психотерапевтичну функцію, підтримуючи внутрішню рівновагу, надаючи сили для подолання труднощів і стресу. Вона стає джерелом надії, мотивації, зміцнює моральний дух та є важливим ресурсом для адаптації до нових умов життя.

Особистісне зростання, яке в основі програми полягає в розвитку внутрішнього потенціалу, самосвідомості, а також в удосконаленні навичок психологічної самодопомоги, є ключем до подолання стресових ситуацій і стійкості у важкі часи. Психологічні тренінги, духовні практики та рефлексивні вправи, що включені в програму, дозволяють не лише знижувати рівень тривожності, а й сприяють розвитку вміння знаходити внутрішній ресурс для підтримки не тільки себе, але й інших.

Вивчення та розвиток критичного мислення серед сучасної молоді є надзвичайно важливим інструментом для протидії впливу деструктивних релігійних культів і сект. Система прикладних рекомендацій, спрямованих на розвиток критичного мислення, забезпечує молоді навички, які дозволяють їй усвідомлено підходити до вибору своїх переконань, оцінювати інформацію, що надходить з різних джерел, і розпізнавати маніпулятивні техніки. Успішне застосування таких методів, як освітні програми, тренінги, психологічна підтримка та інформаційні кампанії, здатне значно знизити ризик залучення молоді до деструктивних організацій.

Враховуючи сучасні виклики, важливо впроваджувати ці стратегії не лише в освітні заклади, а й на рівні сім'ї та громади, оскільки саме соціальний контекст визначає вплив на молодих людей. Психологічні практики, рольові ігри та рефлексивні вправи, що входять до програми, допомагають молоді розвивати не тільки критичне мислення, а й емоційну стійкість, внутрішній самоконтроль та здатність протистояти зовнішнім впливам.

Таким чином, ефективне попередження впливу сект і куль на свідомість сучасної молоді передбачає комплексний підхід, що включає як розвиток інтелектуальних, так і психологічних навичок, здатних сформувати стійку особистість, яка свідомо обирає свої вірування і переконання.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження вірувань сучасних українців та їхнього впливу на світогляд були розглянуті кілька ключових аспектів, що дозволяють глибше зрозуміти механізми формування світогляду та соціальної поведінки.

Аналіз показав, що вивчення вірувань можна проводити через різні наукові дисципліни, зокрема соціологію, психологію, культурологію. Одним з основних підходів є когнітивно-структурний, який вивчає вірування як частину загальної когнітивної структури особистості. Інший важливий підхід — соціокультурний, який розглядає вірування як продукт соціального середовища, що формуються під впливом колективних уявлень, традицій і соціальних норм. Вірування також досліджуються в контексті їхнього емоційного і психологічного значення для індивіда та суспільства.

У результаті соціально-історичних змін, таких як здобуття незалежності, політичні та економічні кризи, війна, зростає значення національної ідентичності та патріотичних вірувань серед українців. Водночас

спостерігається тенденція до глобалізації вірувань, коли частина молоді орієнтується на іноземні культурні зразки та світоглядні орієнтири. Така зміна відбувається під впливом інтеграції України в європейські та міжнародні структури, а також через розвиток інформаційних технологій.

Вірування значною мірою визначають соціальну поведінку людей, оскільки вони формують систему цінностей, моральних норм та етичних орієнтирів. Для українців характерна тісна взаємозалежність між віруваннями та поведінкою в повсякденному житті, зокрема в аспектах громадянської активності, взаємодії з іншими людьми та суспільними інститутами. Вірування про сім'ю, справедливість, національну гідність та людську гідність впливають на поведінку та соціальні вибори, зокрема в умовах кризових ситуацій.

На формування світогляду українців значний вплив мають такі психосоціальні чинники, як історична пам'ять, колективна травма від соціальних потрясінь, культурні традиції, соціальний статус, сімейні цінності та соціальна мобільність. В умовах війни та соціальних криз на перший план виходять вірування, пов'язані з виживанням, національною гідністю та самовизначенням, а також спільнотами підтримки та колективної солідарності.

Медіа та глобалізація мають двоякий вплив на вірування українців. З одного боку, вони сприяють поширенню нових ідей, тенденцій та моделей поведінки, що веде до зміни традиційних світоглядних орієнтирів. З іншого боку, вони можуть стати майданчиком для відновлення національної ідентичності, патріотизму та моральних орієнтирів у відповідь на глобальні виклики. Кризи, зокрема військова агресія, зміщують акценти в світогляді та створюють потребу в зміцненні внутрішнього ресурсу, віри в себе та в свою країну.

Отже, вірування сучасних українців є динамічним і багатоаспектним феноменом, що піддається впливу різноманітних соціальних, культурних та політичних факторів. Зрозуміння цих процесів є важливим для формування стратегії соціальної інтеграції, національної єдності та розвитку культурної ідентичності. Важливо також зазначити, що сучасні тенденції в соціальному

житті України потребують постійного моніторингу, щоб забезпечити здоровий розвиток громадянського суспільства та збереження національних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ALICKE, Mark; ZHANG, Yiyue; STEPHENSON, Nicole. Self-awareness and self-knowledge. In: *Oxford Research Encyclopedia of Psychology*. 2020.
2. Axiology. <https://philosophyterms.com/axiology/>
3. Buherko J. Philosophical approaches to the study of the spiritual human being: naturalistic interpretation of spirituality. *Психологія і суспільство*. 2016. № 3. С.46-52.
4. Chater M, editor. *Reforming RE*. Woodbridge, England: John Catt Educational Ltd; 2020. [[Google Scholar](#)]
5. Connors, Michael H.; Halligan, Peter W. Belief and belief formation: Insights from delusions. *Processes of believing: The acquisition, maintenance, and change in creditions*, 2017, 153-165.
6. Cooling T. Worldview in religious education: autobiographical reflections on The Commission on Religious Education in England final report. *British Journal of*

doi: 10.1080/01416200.2020.1764497. [[CrossRef](#)] [[Google Scholar](#)]

7. Dinham, A., & Shaw, M. (2015). *RE for Real: The future of teaching and learning about religion and belief*. Retrieved from <https://www.gold.ac.uk/media/documents-by-section/departments/research-centres-and-units/research-units/faiths-and-civil-society/REforREal-web-b.pdf>.
8. Duderija A. Islamic Groups and their worldviews and identities: Neo-traditional Salafis and Progressive Muslims. *Arab Law Quarterly*. 2007;21(3):341–363. doi: 10.1163/026805507X247554. [[CrossRef](#)] [[Google Scholar](#)]
9. Flanagan R. Implementing a Ricoeurian lens to examine the impact of individuals' worldviews on subject content knowledge in RE in England: A theoretical proposition. *British Journal of Religious Education*. 2019 doi: 10.1080/01416200.2019.1674779. [[CrossRef](#)] [[Google Scholar](#)]
10. Freathy R, John HC. Worldview and big ideas: A way forward for religious education. *Nordidactica*. 2019;2019(4):1–27. [[Google Scholar](#)]
11. Hedlund-de-Witt Worldviews and their significance for the global sustainable development Debate. *Environmental Ethics*. 2013;35(2):133–162. doi: 10.5840/enviroethics201335215. [[CrossRef](#)] [[Google Scholar](#)]
12. Hegel, G. W. F. (1807). *The Phenomenology of the spirit*. Translated by Miller, A.V (1977), introduction by Findlay, A. Oxford: Oxford University Press.
13. Hinds, D. (2018). *Letter to the Very Reverend Dr John Hall*. Retrieved from <https://www.religiouseducationcouncil.org.uk/wp-content/uploads/2018/12/Letter-to-The-Very-Reverend-Doctor-John-Hall-from-Rt-Hon-Damian-Hinds-MP...-1.jpg>.
14. Huddleston T. *Identity, diversity and citizenship: A critical review of educational resources*. London: Association for Citizenship Teaching; 2007. [[Google Scholar](#)]
15. Joram E. Clashing epistemologies: Aspiring teachers', practising teachers' and professors' beliefs about knowledge and research in education. *Teaching and Teacher*

Education. 2007;23(2):123–135. doi: 10.1016/j.tate.2006.04.032. [[CrossRef](#)] [[Google Scholar](#)]

16. Kant, I. (1790). ‘Critique of Judgement’. Edited and translated by Paul Guyer, University of Pennsylvania.
17. Kierkegaard S. *‘Either/Or’*, edited and translated with introduction and notes by Hong, H. and Hong, E. (1987) 2 volumes. Princeton: Princeton University Press; 1843. [[Google Scholar](#)]
18. Kueh R. Religious Education and the ‘knowledge problem’ In: Castelli M, Chater M, editors. *We need to talk about Religious Education*. London: Jessica Kingsley; 2017. pp. 53–70. [[Google Scholar](#)]
19. Larkin S, Freathy R, Doney J, Freathy G. *Metacognition, Worldviews and Religious Education*. London: Routledge; 2020. [[Google Scholar](#)]
20. Miedema S, Bertram-Troost GD. The challenges of global citizenship for worldview education. The perspective of social sustainability. *Journal of Teacher Education for Sustainability*. 2015;17(2):44–52. doi: 10.1515/jtes-2015-0010. [[CrossRef](#)] [[Google Scholar](#)]
21. Miedema S. From religious education to worldview education and beyond: The strength of a transformative pedagogical paradigm’ *Journal for the Study of Religion*. 2014;27(1):82–10. [[Google Scholar](#)]
22. Miller J, McKenna U. Religion and religious education: comparing and contrasting pupils’ and teachers’ views in an English school. *British Journal of Religious Education*. 2011;33(2):173–187. doi: 10.1080/01416200.2011.543599. [[CrossRef](#)] [[Google Scholar](#)]
23. Mulder A, van den Berg B. Learning for life: A hermeneutical-communicative model for worldview education in light of white normativity. *Religious Education*. 2019;114(3):p287–302. doi: 10.1080/00344087.2019.1602465. [[CrossRef](#)] [[Google Scholar](#)]
24. Oddrun M, Everington J. Issues in the integration of religious education and worldviews education in an intercultural context. *Intercultural*

Education. 2019;30(3):289–305.

doi: 10.1080/14675986.2018.1539307. [[CrossRef](#)] [[Google Scholar](#)]

25. Ofsted. (2013). *Religious Education: realising the potential*. Retrieved from www.ofsted.gov.uk/resources/130068.

26. PalmeriS. What Are Values? How to Discover Yours and Build a Life of Purpose. 2021. <https://www.goalcast.com/what-are-values/>

27. Ryle, Gilbert. Meaning and Necessity1. *Philosophy*, 1949, 24.88: 69-76.

28. Seitz, rüdiger j.; angel, Hans-Ferdinand. Belief formation—A driving force for brain evolution. *Brain and Cognition*, 2020, 140: 105548.

29. Smalley, P. (2018). *Response to the Commission on Religious Education's Final Report, Religion and Worldviews: The Way Forward*. National Association of the Standing Advisory Councils on Religious Education. Retrieved from <https://nasacre.org.uk/file/nasacre/1-166-response-to-core.pdf>.

30. Uono S, Hietanen JK. Eye contact perception in the west and east: A cross-cultural study. *PLoS ONE*. 2015;10(2):e0118094. doi: 10.1371/journal.pone.0118094. [[PMC free article](#)] [[PubMed](#)] [[CrossRef](#)] [[Google Scholar](#)]

31. Valk J, Tosun A. Enhancing religious education through worldview exploration. *Discourse and Communication for Sustainable Education*. 2016;7(2):105–117. doi: 10.1515/dcse-2016-0019. [[CrossRef](#)] [[Google Scholar](#)]

32. Van der Kooij J, de Ruyter D, Midema S. Worldview': the meaning of the concept and the Impact on Religious Education. *Religious Education*. 2013;108(2):201–228. [[Google Scholar](#)]

33. Welsh Government. (2020). *Curriculum document for Wales: Religion, values and ethics*. Cardiff: OGL, Crown copyright. Retrieved from <https://gov.wales/sites/default/files/consultations/2020-05/consultation-document-curriculum-for-wales-religion-values-and-ethics.pdf>.

34. Woodhead L. 'The rise of no religion in Britain: The emergence of a new cultural majority. *Journal of the British Academy*. 2016;4:245–261. [[Google Scholar](#)]

35. Боришевський М. Й. Виховання духовності особистості : навч.-метод. посіб. Київ, 2013. 104 с.
36. Бугерко Я. Потенціал як психодуховна даність особистості. Психологія і суспільство. № 1-2. 2018. С. 68-82.
37. Бугерко Я. Феномен духовності у контексті філософсько-психологічних досліджень. *Pedagogy and Psychology*. 2015. III (27). Р.69–74.
- 37а. Гірняк А., Павлишин Ю. Поняття про норму як предмет теоретико-методологічного аналізу. *Вітакультурний млин*. 2011. Модуль 14. С. 67-71.
38. Єрмоленко А. О., Єрмоленко І.В. Проблема цінностей та ціннісних орієнтацій особистості в сучасних умовах. Соціологічні науки. № 9 (49). 2017. С. 109-112.
39. Колот А. Індивідуалізація особистості та формування індивідуалізованого суспільства як феномени сучасності: наслідки та уроки. Україна: Аспекти праці. № 2. 2014. С. 3-10.
40. Костіна Т. О. Можливості юнацького віку для переосмислення гендерних стереотипів. Психологія особистості. Випуск 12. Том 2. 2020. С. 155-159.
41. Марценюк М. О., Завітаєва О. К. Система цінностей студентської молоді в умовах трансформації суспільства. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». Випуск 1 (5). 2017. С. 199-201.
42. Матяж С.В., Березянська А.О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Миколаїв, 2013. Вип. 213. Т. 225. С. 27–30.
43. Меднікова Г. І. Психолого-педагогічний супровід становлення особистісної зрілості студентів. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. 2016. Випуск. 54. С. 164–173.
44. Мищенко В. В., Кондратюк С. М. Формування ціннісно-сміслової сфери студентської молоді. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». №12. 2016. С. 148-151.

45. Папилюлько І. М. Роль соціалізації у становленні моральних цінностей особистості юнацького віку. Проблеми сучасної психології. 2009. Випуск 4. С. 290-297.
46. Пісоцька М. Е. Питання індивідуалізації в соціологічних дослідженнях. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Випуск 42 (95). 2015. С. 239-246.
47. Скворчевська Є. Л. До питання дослідження мотиваційно-сміслової сфери особистості. Вісник Харківського національного університету №1065. Серія “Психологія”. 2013 С. 47-50.
48. Сосніхіна С. Є. Психологічні засади формування та розвитку ціннісно-смілової сфери студентів. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка. Проблеми сучасної психології. 2017. Випуск 36. С. 340-350.
49. Субашкевич І. Р. Формування ціннісно-смілової сфери студентів педагогічних спеціальностей засобами медіапсихологічних технологій: практ. посіб. Львів: Видавництво «Растр-7», 2016. 60 с.
50. Федоренко А. Ф. Зміст та структура ціннісно-смілового розвитку студентської молоді. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. Випуск 19-20. 2015. С. 206-213.
51. Фомін Ф. В. Сім'я як соціокультурний феномен: аналіз підходів та методологій дослідження. Наука. Релігія. Суспільство. 2012. С. 59-64.
52. Фурман А. А. Психологія особистості: ціннісно-орієнтаційний вимір : монографія. Одеса: ОНПУ; Тернопіль: ТНЕУ. 312 с.
53. Фурман А.А. Психологія смисложиттєвого розвитку особистості: монографія. Тернопіль, 2017. 508 с.
- 53а. Фурман А.В., Гірняк А.Н. Психологічне узмістовлення взаємообміну у контексті соціальної взаємодії. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 20-21 квіт. 2018 р. Тернопіль : Економічна думка, 2018. С. 333–336.

54. Хавула Р. Психологічний аналіз ціннісних орієнтирів у юнацькому віці. Збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Випуск 1. 2012. С. 231- 237.
55. Чайка Г. В. Ціннісно-смилова сфера у кризові періоди розвитку особистості. Актуальні проблеми психології. Т. 9. Випуск 6. 2015. С. 93- 101.
56. Чіп Р. С. Ціннісні орієнтації як механізми регуляції поведінки особистості. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2012. Випуск 18. С. 809-818.